

demos

Jaargang 35
Juni 2019

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

6

NIDI

inhoud

- 1 De ontvullende rol van de wetenschap in het migratiedebat
- 3 Grenzen dicht voor immigranten van buiten Europa?
- 4 VN-bevolkingsprognose
- 5 Waarom zijn vrouwen minder vaak zzp'er dan mannen?
- 8 Blauwe zones: de heilige graal van gezond ouder worden

Foto: Z S / Flickr

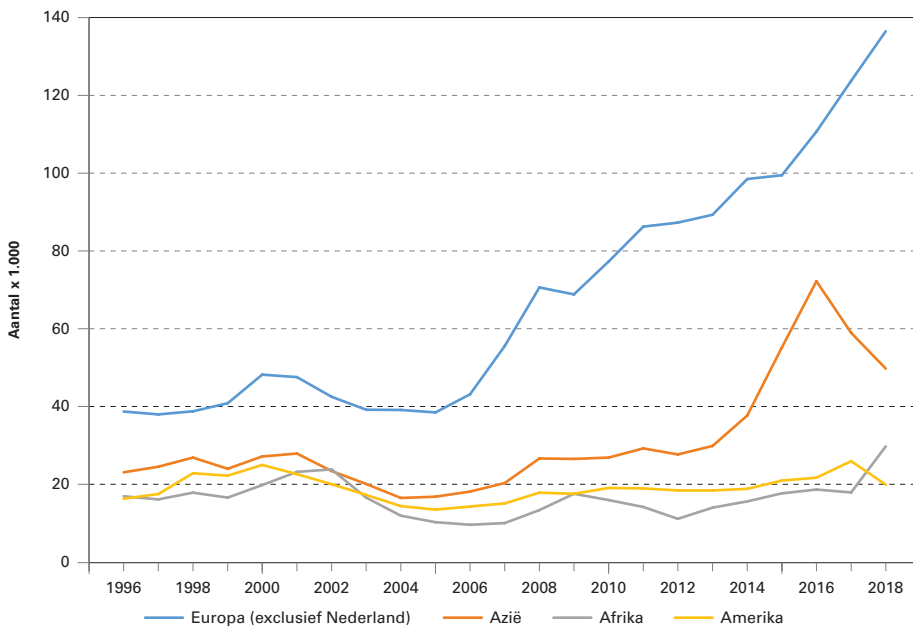
De ontvullende rol van de wetenschap in het migratiedebat

JOOP DE BEER & HELGA DE VALK

Het publieke debat over migratie is een gepolariseerd debat waarin de bijdrage van de wetenschap ondergesneeuwd dreigt te raken. Hoe kan de wetenschap toch een nuttige bijdrage leveren en hoe moet men de bijdrage van wetenschappers interpreteren als ze zich mengen in het beleidsdebat? De auteurs geven in deze cri du coeur aan hoe zij aankijken tegen de rol van de wetenschap in het migratiedebat.

Debatten over migratie zijn sinds de vluchtelingen crisis van 2015 weer heftig opgeblaaid. Ook al is het aantal asielerzoekers dat in Nederland is ingediend gehalveerd, van 45 duizend in 2015 naar gemiddeld 21 duizend in de jaren daarna, toch is de felheid van de discussie er niet minder op geworden. Dit kan voor een deel worden verklaard doordat ondanks de daling van het aantal asielerzoekers het totale aantal *immigranten* de laatste jaren is toegenomen van 173 duizend in 2015 tot 211 duizend in 2018. De aard van de migratie is fors veranderd. De meeste migranten die naar ons land komen, zijn in Europa geboren (bijna 60 procent). Een groot deel van hen komt om hier te werken. Daarnaast komen steeds meer kennis- en studiemigranten uit India en China. Terwijl de komst van vluchtelingen geen primair Nederlands economisch belang diende, kan dat niet zonder meer worden gezegd van andere recente immigranten. Terwijl sommige politici zeggen dat arbeidsmigranten nodig zijn om de toenemende krapte op de arbeidsmarkt en de sterke stijging van het aantal vacatures op te vangen, vinden anderen het een slecht idee om arbeidsmigranten hierheen te halen omdat er nog veel werklozen zijn die geen baan kunnen vinden. Kortom, in het maatschappelijk debat over migratie staan visies vaak lijnrecht tegenover elkaar. In dit artikel gaan we na welke bijdrage de wetenschap kan leveren aan het beantwoorden van deze maatschappelijke vragen. Het benutten van kennis staat steeds centraler

Aantal immigranten dat naar Nederland komt, naar geboorteland per werelddeel, 1996-2018

Bron: CBS.

in de Nederlandse wetenschapsbeoefening. Dat klinkt natuurlijk prachtig en niemand zal het belang hiervan willen bestrijden. Maar wat hebben beleidsmakers eigenlijk aan wetenschappelijke inzichten voor hun beleid. We bekijken deze vragen en het spanningsveld tussen wetenschap en beleid, aan de hand van drie tegenstellingen.

Doelen: feiten versus idealen

Migratiebeleid kan verschillende doelen hebben. Het economisch belang kan voorop staan: Nederland moet economisch profiteren van migratie. Dit is een belangrijk uitgangspunt van het migratiebeleid in landen als Canada en Australië. Het migratiebeleid kan ook humanitaire doelen vooropstellen: Nederland moet bescherming bieden aan vluchtelingen en migranten. Maar het doel kan ook juist zijn om immigratie zoveel mogelijk te beperken. De Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (2018) laat zien dat deze doelstellingen elkaar niet hoeven uit te sluiten. Ook als men het economisch belang van Nederland vooropstelt, sluit dat niet uit dat men bescherming wil bieden aan vluchtelingen, maar men zal niet ongelimiteerd vluchtelingen willen toelaten en men zal de migratie van kansarme migranten zoveel mogelijk willen beperken.

Het beoordelen van de *wenselijkheid* van elk van deze doelstellingen hoort naar onze mening niet tot de taken van de wetenschap. De wetenschap kan hoogstens iets zeggen over de haalbaarheid van de doelstellingen. Gegeven de doelstellingen van migratiebeleid kan de wetenschap onderzoeken hoe die doelstellingen kunnen worden bereikt. Wetenschappers kunnen onderzoeken onder welke economische, sociale en juridische randvoorwaarden migratie positieve economische gevolgen kan hebben. Of welk beleid nodig is om de immigratie zoveel mogelijk te beperken. En wetenschappers kunnen onderzoeken wat de mogelijke gevolgen van het beleid zullen zijn. Maar de vraag of het economische belang van Nederland voorop moet staan dan wel of immigratie zoveel mogelijk moet worden beperkt, is natuurlijk een politieke, geen wetenschappelijke vraag.

Als het Nederlandse economische belang vooropstaat is het aan de wetenschap om vragen te beantwoorden zoals: aan welke migranten bestaat behoefte, op welke manier kunnen de gewenste migranten gestimuleerd worden naar Nederland te komen en moeten er voorwaarden worden gesteld aan de verblijfsduur van migranten, er rekening mee houdend dat de vraag naar migranten kan veranderen? Als daarentegen humanitaire overwegingen centraal staan, dienen vragen te worden beantwoord als: welk type asielzoekers heeft bescherming het hardst nodig en hoe kan juridisch worden georganiseerd dat zij toegang tot Nederland krijgen en anderen niet? Als het beleid erop gericht is om immigratie zoveel mogelijk te beperken, kan de wetenschap inzicht geven in de vraag welke factoren bepalen of Nederland aantrekkelijk wordt gevonden door migranten. Voor ieder van deze strategieën kan de wetenschap dus inzicht verschaffen in de achtergrond en mechanismen, alsook de eventuele neveneffecten waaraan gedacht moet worden. De wetenschap kan echter niet bepalen of een strategie wenselijk is.

Polarisatie: rationele afweging versus emoties

In veel Europese landen wordt migratiebeleid niet gebaseerd op een rationele afweging van voor- en nadelen van de gevolgen van migratie, maar eerder op emoties die gevoed worden door de politieke ambities van politici en de publieke opinie. Ook in Nederland raken in de hitte van het politieke debat rationele argumenten vaak ondergesneeuwd. Stereotypen hebben dan al snel de overhand. Tegenstanders van migratie negeren of ontkennen dat migratie ook in het belang van Nederland kan zijn. Denk aan arbeidsmigrant uit Europa en kennismigrant uit India die hierheen komen omdat er op de arbeidsmarkt vraag naar hen is. Voorstanders van migratie hebben de neiging om precies omgekeerd te redeneren. Zij benadrukken de positieve kanten van migratie en negeren of relativiseren het feit dat een flink deel van de asiel- en gezinsmigrant er niet of nauwelijks in slaagt om in Nederland aan de slag te komen en dat ook veel arbeidsmigrant maar moeizaam integreren in de Nederlandse samenleving. Tegenstanders benadrukken dat de migratie een recordhoogte heeft bereikt (denk aan het veelvuldig gebruik van de term 'massa-immigratie') en verwachten dat migratiestromen in de toekomst onbeheersbaar zullen zijn, vooral als gevolg van de sterke bevolkingsgroei in Afrika. Voorstanders van migratie stellen dat het zo'n vaart niet zal lopen, dat verreweg de meeste immigranten uit Europa komen en dat slechts een klein percentage van de Afrikaanse bevolking naar Europa migreert (zie figuur).

Welke bijdrage kan de wetenschap leveren in dit sterk gepolariseerde debat? De taak van de wetenschap is om de oorzaken en gevolgen van migratie te onderzoeken. Idealiter zouden resultaten van wetenschappelijk onderzoek moeten worden gebruikt om zogenoemd 'evidence-based' migratiebeleid te voeren. Daarbij gaat het overigens niet alleen om toelatingsbeleid, maar ook om aanpaalend beleid op het gebied van arbeid, onderwijs, huisvesting, sociale voorzieningen, zorg enzo-

Vluchteling in Darfur

Foto: EU Civil Protection and Humanitarian Aid Operations / Flickr

voorts. Het is daarbij niet de taak van de wetenschap om een uitspraak te doen over de vraag of meer of minder migratie goed of slecht is. Of de vraag hoeveel vluchtelingen Nederland zou moeten toelaten om humanitaire redenen. Antwoord op zulke vragen valt niet te geven op grond van een zogenaamde 'waardenvrije' afweging van voor- en nadelen. Zelfs als je het economisch belang voor Nederland vooropstelt is een kosten-batenanalyse van de voor- en nadelen van migratie sterk afhankelijk van subjectieve keuzen. Hoe weeg je bijvoorbeeld de gevolgen van migratie voor de arbeidsmarkt met die voor de woningmarkt en de sociale cohesie? En zelfs als we ons tot de arbeidsmarkt beperken is het de vraag hoe macro-economische gevolgen (denk aan werkloosheid en economische groei) en voordelen voor bedrijven (voorzien in vacatures) moeten worden gewogen met gevolgen voor verschillende groepen werknemers (denk aan verdringing op de arbeidsmarkt)?

De taak van de wetenschap is om de discussie te voeden met feiten, en niet om eenvoudige, pasklare antwoorden te geven. Dat zou leiden tot een versimpeling van een complexe werkelijkheid. Wanneer het over migratie gaat, hebben we het over een enorm diverse groep mensen die naar Nederland komt. In het maatschappelijke en politieke debat wordt vaak een sterk vereenvoudigd beeld gegeven van 'de' migrant, die overigens net als 'de' Nederlander niet bestaat. Een deel van de immigranten vestigt zich permanent in Nederland, maar een aanzienlijk deel vertrekt weer na enkele jaren. Dergelijke feiten sneeuwen vaak onder in het maatschappelijke en politieke debat. Een belangrijke taak van de wetenschap is dus om te wijzen op dergelijke kennis. Dit betekent niet per definitie dat een wetenschapper altijd objectief is, maar als het goed is, is de opinie die een wetenschapper formuleert gebaseerd op de opgebouwde kennis uit onderzoek.

Gevolgen: nuance versus concreet antwoord

Vraag een wetenschapper om een concreet antwoord en je krijgt in veel gevallen een genuan-

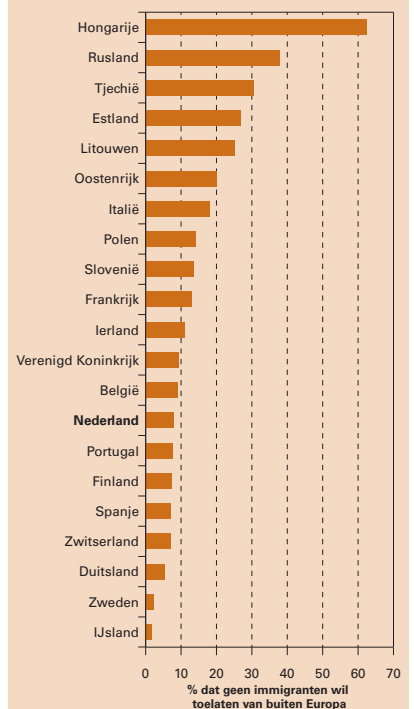
ceerde afweging van 'enerzijds en anderzijds'. De gevolgen van migratie hangen in hoge mate af van welke migranten komen, wanneer ze komen en waarheen ze gaan. Het is dan ook niet eenvoudig om af te bakenen wat precies 'de' gevolgen van migratie zijn en derhalve ook niet om 'de' gevolgen van migratie te kwantificeren. Het is moeilijk om resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar migratie te generaliseren. Dit komt allereerst door de grote variëteit in migranten. Zoals gezegd: 'de' migrant bestaat niet. Er zijn grote verschillen tussen arbeidsmigranten en vluchtelingen. Er zijn grote culturele verschillen tussen migranten uit Europa, Azië en Afrika. Er zijn ook grote verschillen in de opvang van migranten tussen landen van bestemming. Conclusies die gelden voor andere landen kunnen niet zomaar worden vertaald naar Nederland. Ook kunnen conclusies uit het verleden niet zonder meer worden doorgetrokken naar de toekomst. De ervaringen met de Turkse en Marokkaanse gastarbeiders in de jaren zestig en zeventig zijn niet zonder meer toepasbaar op de huidige Poolse arbeidsmigranten en Indiase kennismigranten. Door structurele veranderingen in de economie is er nu behoefte aan andere migranten dan in het verleden (minder arbeiders voor de industrie, meer ICT'ers) en zal dat in de toekomst ongetwijfeld ook zo zijn (denk aan de grotere zorgvraag als gevolg van de vergrijzing).

Wetenschappelijk onderzoek kan dus geen eenvoudige, algemeen geldende uitspraken doen over 'de' gevolgen van migratie. Maar dat betekent niet dat wetenschappelijk onderzoek nutteloos is. Integendeel. Wetenschappelijk onderzoek is nodig om antwoord te kunnen geven op de vraag welke beleidsopties de kans op positieve effecten van migratie vergroten en het risico op negatieve effecten verkleinen. En onder welke voorwaarden die resultaten kunnen worden bereikt. Over de landsgrenzen heen kijken is voor wetenschappers in dit kader van groot belang. Het is essentieel om te weten wat we kunnen leren uit onderzoek dat elders is gedaan en hoe we deze kennis al dan niet kunnen doortrekken naar Nederland.

demodata

GRENZEN DICHT VOOR IMMIGRANTEN VAN BUITEN EUROPA?

Immigratie van buiten de EU zorgt voor veel verdeeldheid. In een recente editie van de *European Social Survey* werd de vraag gesteld of men veel of juist geen immigranten uit armere landen buiten Europa wil toelaten. 62 procent van de Hongaren wil de grenzen dicht en lijkt zich daarmee achter het beleid van premier Orban te scharen. Deze anti-immigratiehouding is nauwelijks aanwezig in Zweden en IJsland (beide 2%) of Duitsland (5%), een land dat veel vluchtelingen heeft opgevangen. Opvallend is dat in het Verenigd Koninkrijk, waar immigratie zo'n grote rol speelt in het Brexit-debat, maar 9 procent van de bevolking de grenzen dicht wil.

Bron data: European Social Survey (ESS 8, 2018).

Muur bij Tijuana, VS

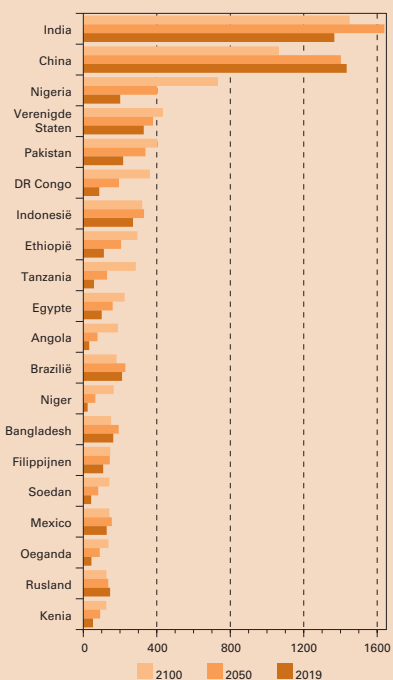
Foto: Jonathan McIntosh / Flickr

demodata

VN-BEVOLKINGSPROGNOSE

Volgens de op 17 juni jl. gepresenteerde nieuwste bevolkingsprognose van de Verenigde Naties groeit de wereldbevolking in de zogenoemde middenvariant van 7,7 miljard nu naar 9,7 miljard in 2050 en verder naar 10,9 miljard in 2100. De meeste groei wordt verwacht in Afrika. De groei in Azië en Latijns-Amerika slaat rond 2060 om naar krimp. In Europa gaat de bevolking waarschijnlijk al vanaf 2022 krimpen. Volgens de prognose heeft India in het jaar 2100 de meeste inwoners (1,45 miljard), Nigeria de meeste groei (531 miljoen meer dan de huidige 201 miljoen inwoners) en China de grootste krimp (369 miljoen inwoners minder dan nu).

De top 20 grootste landen naar aantal inwoners in 2100

Bron: VN – World Population Prospects 2019.

Het geluid van de wetenschap

Wetenschappelijk onderzoek kost tijd en de uitkomst is niet van tevoren bekend. Resultaten van onderzoek laten soms lang op zich wachten, en die tijd hebben politici en beleidsmakers vaak niet. Het is bijvoorbeeld soms van belang dat wetenschappers de ruimte krijgen om ‘out of the box’ te denken om tot nieuwe inzichten te komen. Dit staat meestal op gespannen voet met de urgente vragen waar de beleidsmaker zich op dit moment mee geconfronteerd ziet. Wetenschappers zijn specialisten die de diepte ingaan op zoek naar achtergronden en processen, terwijl beleidsmakers veelal generalisten zijn die meer weten van besturen en het oplossen van concrete vragen. Dit maakt communicatie niet altijd eenvoudig. Hierdoor is het geluid van wetenschappers niet altijd goed te horen in het maatschappelijke debat. Discussies over migratie in het publieke domein worden bijgevolg vaak eerder gevoerd op basis van emotie dan op basis van de ratio.

Het is niet de taak van de wetenschap om politieke discussies te beslissen, maar wel om kennis te vergaren en die zo duidelijk mogelijk te communiceren. Wetenschappers kunnen dan niet volstaan met het publiceren van wetenschappelijke artikelen en omvangrijke onderzoeksrapporten. Het toegankelijk maken van wetenschappelijke kennis, bij voorbeeld via ‘fact sheets’, ‘policy briefings’ en sociale media, hoort tegenwoordig vast onderdeel te zijn van het wetenschappelijk bedrijf. Maar daar schuilt ook een risico in. Vooral via sociale media onttaarden discussies over migratie snel in emotionele betogen waarbij nuances ondergesneeuwd raken. En het kan voor sommige wetenschappers aanleiding zijn om dit gepolariseerde debat te mijden.

Wetenschappers kunnen het beleid en de samenleving informeren over de haalbaarheid van doelstellingen van migratiebeleid en de mogelijke gevolgen. Maar als ze iets zeggen over de wenselijkheid van die doelstellingen doen ze dat als geïnteresseerde en goed geïnformeerde burger en niet als wetenschapper. Dat lijkt een helder on-

derscheid, maar in de praktijk zijn de scheidslijnen lang niet altijd zo duidelijk bij een zo sterk gepolitiseerd onderwerp als migratie. Wat we vooral nodig hebben in het maatschappelijk debat zijn bruggenbouwers die over de meest actuele wetenschappelijke kennis beschikken en deze ook kunnen vertalen naar de praktijk van beleidsmakers.

Joop de Beer, NIDI, KNAW en Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: beer@nidi.nl

Helga de Valk, NIDI, KNAW en Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: valk@nidi.nl

Dit artikel is een bewerkte en ingekorte versie van een bijdrage die in het *Journal Vreemdelingenrecht* (maart 2019) is verschenen.

LITERATUUR:

- Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (2018), *Op weg naar 2030. Migratie: een toekomstverkenning*. Den Haag: ACVZ.
- Beer, J. de en H. de Valk (2019), *Feit of fictie: Kan de wetenschap bijdragen aan een toekomstbestendig migratiebeleid? Journal Vreemdelingenrecht*, 16 (1) pp. 39-44

Waarom zijn vrouwen minder vaak zzp'er dan mannen?

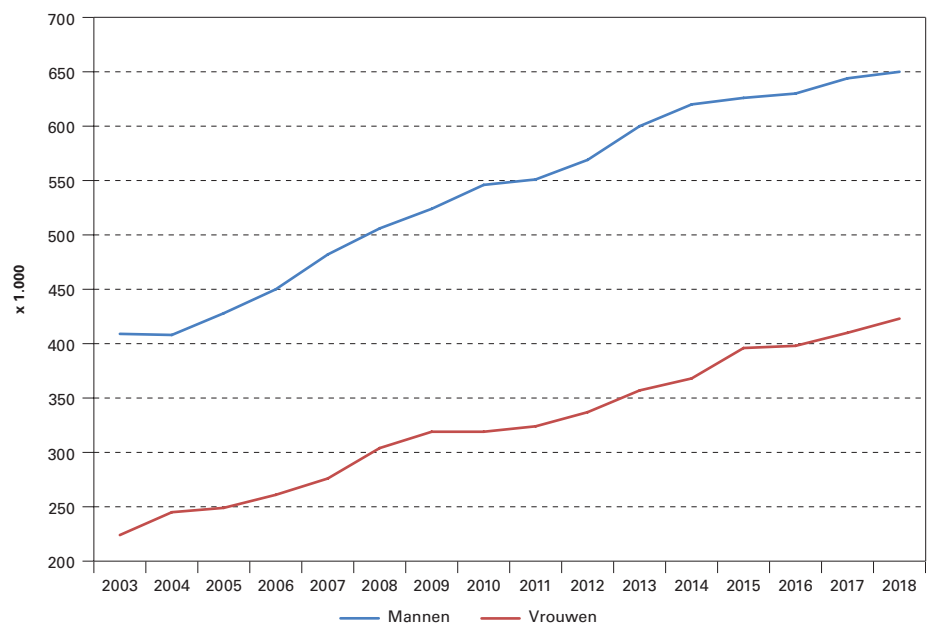
JOOP SCHIPPERS, WIETEKE CONEN & CHANTAL REMERY

Het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) is fors gegroeid de afgelopen jaren. Vreemd genoeg blijft het aandeel vrouwelijke zzp'ers in Nederland, maar ook in de rest van Europa, ver achter bij dat van mannen. De verwachting dat het zzp-schap vooral aantrekkelijk is voor vrouwen, vanwege de mogelijkheid werk en zorgtaken flexibeler in te richten, komt niet uit. Het blijft vooralsnog onduidelijk waarom vrouwen relatief minder vaak dan mannen zzp'er worden.

Nederland heeft de afgelopen decennia een relatief sterke groei gezien van het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers). Niet alleen stijgt hun aantal in absolute zin (zie figuur 1); ook hun aandeel in de werkgelegenheid neemt toe. Sterker nog, sinds de eeuwwisseling vormt het segment van zzp'ers het enige arbeidsmarktsegment waar de werkgelegenheid substantiële groei vertoont. Met circa 15 procent zzp'ers zit Nederland iets boven het Europese gemiddelde van 13,7 procent in 2017, maar blijft het ver achter bij bijvoorbeeld Griekenland waar het aandeel zzp'ers in de totale werkgelegenheid bijna 30 procent bedraagt. Behalve Slowakije is er echter geen enkel ander land dat zo'n sterk groei van het aandeel zzp'ers kent als Nederland; in 2000 bedroeg het aandeel zzp'ers nog maar 10 procent. Verschillende kabinetten die sinds de eeuwwisseling optraden hebben die groei dan ook gepropageerd, zowel in woord als fiscaal.

In de vakliteratuur wordt vaak aangenomen dat vooral vrouwen baat hebben bij een flexibele invulling van hun betaalde werkzaamheden. Die flexibiliteit maakt het gemakkelijker om werk en zorgtaken te combineren. Ook de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) herhaalde onlangs deze argumentatie. Juist omdat vrouwen ondanks de oprukkende emancipatie in veel Europese huishoudens nog steeds de eindverantwoordelijkheid dragen voor opvoeding van en zorg voor kinderen zouden zij in hoge mate profiteren van flexibele werktijden, de vrijheid om bijvoorbeeld tijdens schoolvakanties geen opdrachten aan te nemen en de mogelijkheid een flink deel van het werk thuis te doen. Wanneer we kijken naar andere vormen van flexibele arbeidsrelaties (tijdelijk werk, open afroepcontracten) zien we dat vrouwen daar veelal oververtegenwoordigd zijn in vergelijking met mannen. Vanwege de veronderstelde betere combinatiemogelijkheden van arbeid en zorgtaken is het niet vreemd om te veronderstellen dat vrouwen vaker dan mannen zzp'er zouden zijn. Tevens kan een positie als zzp'er vrouwen de mogelijkheid bieden om te 'ontsnappen' aan discriminerend gedrag van leidinggevendenden die hun talenten en ambities niet serieus nemen en organisaties die niet bereid zijn hen dezelfde promotiemogelijkheden en beloning te bieden als mannen. Gegeven de inhaalrace waar vrouwen op de arbeidsmarkt nog altijd in verwickeld zijn,

Figuur 1. De ontwikkeling van het aantal zzp'ers in Nederland, naar geslacht, 2003-2018

Bron: CBS, Statline Arbeidsdeelname, kerncijfers – 19 februari 2019, eigen bewerking.

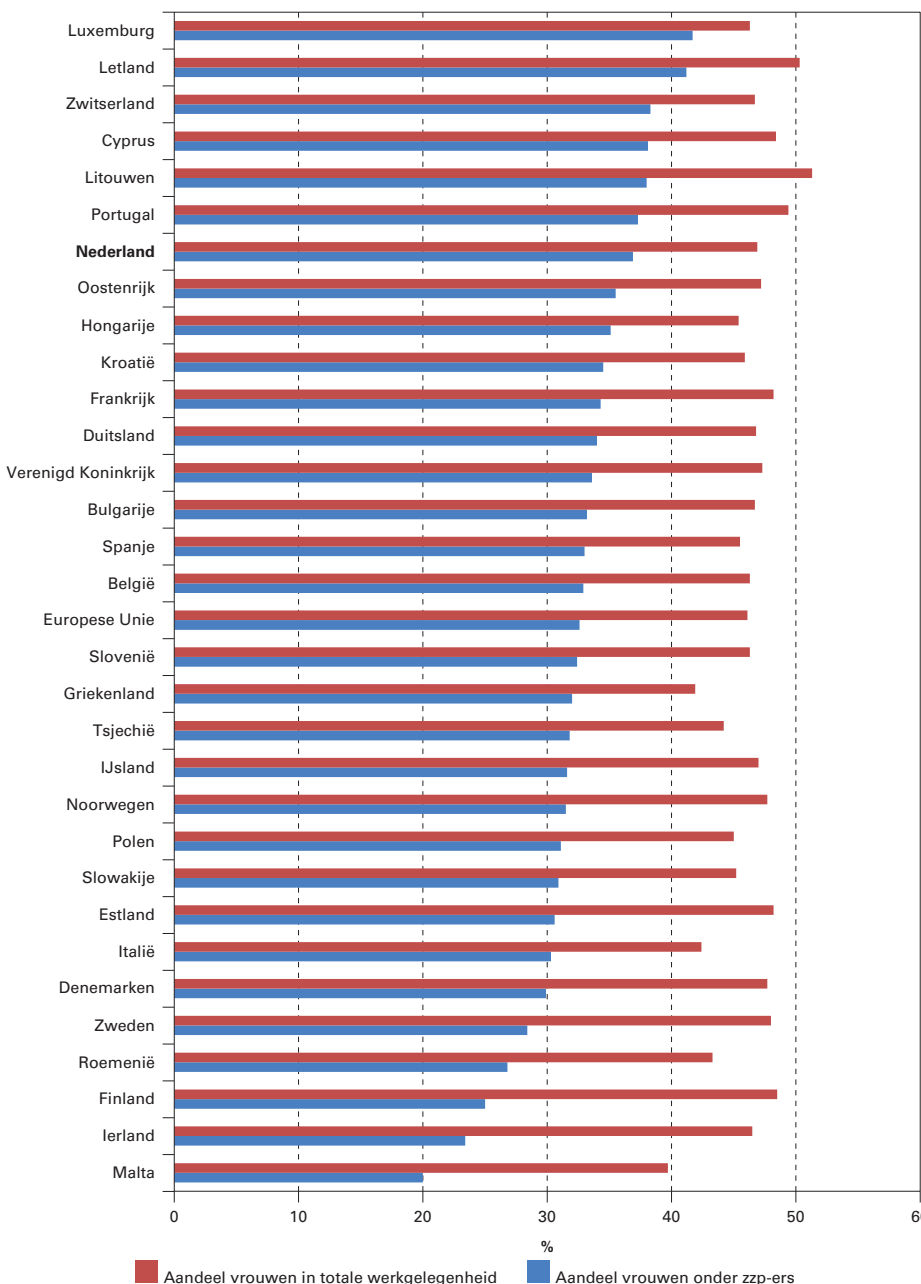
is de vraag of de opmars van vrouwen in het segment van zzp'ers gelijke tred houdt met die in het segment van werkenden in loondienst. Dat laatste blijkt niet het geval: het aandeel vrouwen blijft achter bij de ontwikkeling van mannen, en het is vooralsnog onduidelijk waarom.

De groei van het aantal zzp'ers tekent zich vooral af in beroepen die traditioneel door werknemers in loondienst werden uitgeoefend, zoals bijvoorbeeld in de commerciële dienstverlening. Sinds de crisis van het eind van het eerste decennium van deze eeuw heeft de groei van het aantal zzp'ers een extra impuls gekregen doordat bedrijven werknemers niet langer in dienst konden of wilden houden, maar wel bereid waren hen als zzp'er in te huren. Dat leidde onder meer tot een sterke groei van het aantal zzp'ers in de bouw en in de thuiszorg. Ondertussen zet ook in Nederland de daling door van het aantal 'traditionele' zelfstandigen. Het betreft hier bijvoorbeeld beoefenaren van agrarische beroepen die hun werkzaamheden beëindigen of zelfstandige winkeliers die hun nering overdoen aan een grote keten. Als we zelfstandigen en werknemers op een aantal kenmerken vergelijken, valt op dat zelfstandigen vaker tot de categorie 50-plus behoren dan werknemers, en ook vaker hoger opgeleid zijn.

Foto: FaceMePLS /Flickr

Figuur 2. Het aandeel vrouwen onder zzp'ers en het aandeel vrouwen in de totale werkgelegenheid, gerangschikt naar het aandeel zzp-schap onder vrouwen, 2017

Bron: Eurostat, eigen bewerking.

Vrouwen in de minderheid

Overall in Europa zijn vrouwen ruimschoots in de minderheid als het om de gendersamenstelling van de groep zzp'ers gaat (zie figuur 2). Gemiddeld genomen vormen vrouwen in Europa bijna een derde van het aantal zzp'ers, terwijl zij bijna de helft van alle werkenden uitmaken. Dit is een opvallende constatering, zeker in het licht van de hypothese dat het zzp-schap voor vrouwen juist relatief aantrekkelijk zou zijn. In Nederland is het aandeel vrouwen onder zzp'ers volgens de CBS-gegevens 39 procent in 2018.

Overigens dient te worden opgemerkt dat door verschillende instanties gepresenteerde cijfers rond zzp'ers nogal eens uiteenlopen. In de eerste plaats wordt niet in alle internationale statistieken het onderscheid gemaakt tussen zelfstandigen met en zonder personeel en ook worden niet altijd werkenden meegeteld die een positie als zzp'er als nevenactiviteit hebben naast een baan in loondienst. Net als bij de werkenden in loondienst geldt daarnaast dat er verschillen bestaan in het door mannen en vrouwen gewerkte aantal uren. Daarbij geldt dat mannen, of zij nu in loondienst of als zzp'er werkzaam zijn, gemiddeld meer uren werken dan vrouwen, terwijl zzp'ers die het zzp-schap als belangrijkste bezigheid hebben gemiddeld meer uren werken dan werknemers.

Waarom kiezen voor zzp?

De ondervertegenwoordiging van vrouwen onder zzp'ers zou te maken kunnen hebben met de motieven die schuilgaan achter het kiezen voor een bestaan als zzp'er dan wel als werknemer. Op basis van een enquête waaraan in 2014 793 in Nederland gevestigde zzp'ers deelnamen, inventariseerden wij de mate waarin verschillende motieven voor mannen en vrouwen een rol speelden om als zzp'er aan de slag te gaan (zie figuur 3).

Zowel voor mannen als voor vrouwen blijkt de behoefte aan meer autonomie het zwaarstwegende argument om te kiezen voor een positie als zelfstandige, gevolgd door de behoefte aan een nieuwe uitdaging en het zien van kansen in de markt. Het is dus vooral de intrinsieke motivatie die zowel mannen als vrouwen richting zzp-schap drijft. Voor vrouwen speelt de overweging dat arbeid en zorg als zzp'er beter te combineren zijn dan bij een baan in loondienst conform de verwachting vaker een rol dan bij mannen (zelfs meer dan twee keer zo vaak). Toch geeft ook meer dan de helft van de vrouwen aan dat deze overweging nauwelijks of geen rol speelde. Ook voor vrouwen komt dit argument daarmee niet verder dan een gedeelde vierde plaats. Overigens spelen de betere combinatiemogelijkheden voor 20 procent van de mannelijke zzp'ers wel degelijk tot op zekere hoogte een rol. Nadere analyse leert dat de combinatiemogelijkheden vooral een rol spelen voor wie de transitie vanuit een positie buiten de arbeidsmarkt (niet werkend, niet werkzoekend) naar die van zzp'er maakt. De betere combinatiemogelijkheden spelen veel minder vaak een rol in het kiezen voor het zzp-schap als men start vanuit de positie als werkzoekende. In die laatste situatie valt er wellicht minder te kiezen, omdat

de noodzaak brood op de plank te brengen overheerst. Bovendien hebben werklozen – anders dan degenen die niet participeerden – al ervaring met het oplossen van eventuele combinatieproblemen en lijken werkenden in loondienst en zzp'ers als groepen op dit punt mogelijk meer op elkaar dan op de (slinkende) groep voor wie combinatieproblemen een reden zijn om buiten het arbeidsproces te blijven.

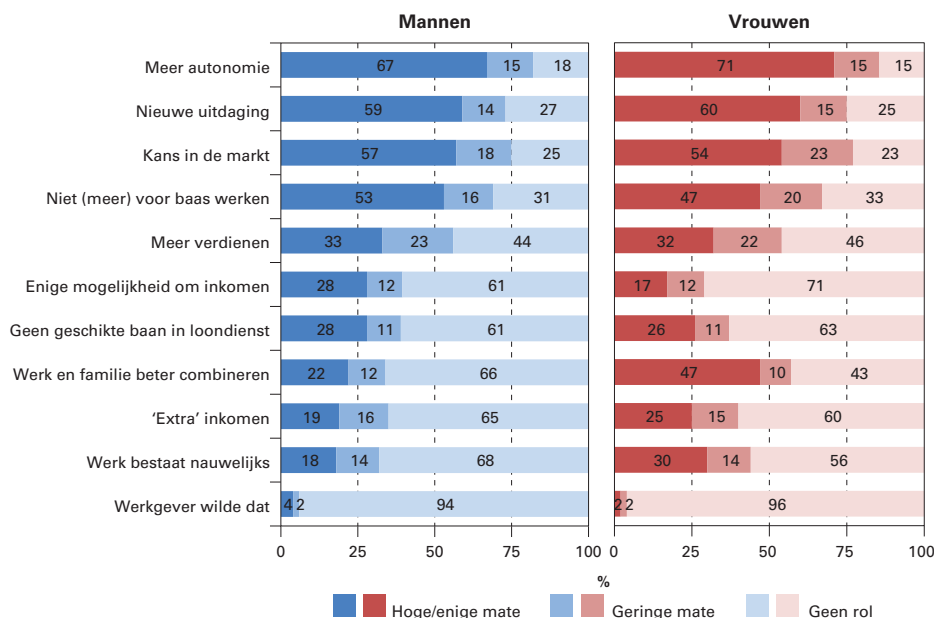
Tevredenheid met zzp-schap

Hoe zit het dan vervolgens met de tevredenheid over hun werksituatie en de relatie met de mate waarin het lukt betaald werk en zorgtaken te combineren? In een recent onderzoek onderzochten wij op basis van de zesde European Working Conditions Survey (EWCS) uit 2015 met gegevens voor alle 28 EU-landen de determinanten van tevredenheid over de werksituatie onder individuen in loondienst en individuen werkzaam als zzp'er. Bij werknemers in loondienst zijn vrouwen iets meer tevreden dan mannen, terwijl er tussen vrouwelijke en mannelijke zzp'ers geen verschil in tevredenheid bestaat. Kijken we naar de tevredenheid met de werksituatie van zzp'ers dan zien we dat de combinatie van werk en de privésfeer vrijwel geen rol speelt. Alleen als gezinsverantwoordelijken een hindernis vormen om voldoende aandacht aan het werk te geven, doet dit afbreuk aan de tevredenheid. Het omgekeerde is daarentegen niet het geval. De tevredenheid van zzp'ers wordt vooral in positieve zin beïnvloed door het leren van nieuwe dingen en het kunnen toepassen van eigen ideeën. Opnieuw dus een grote rol voor inhoud-gedreven factoren.

Een onopgelost raadsel

Dus blijven we vooraansnog zitten met een onopgelost raadsel. Mogelijk speelt de beroepenverdeling van vrouwen en mannen een rol: vrouwen werken traditioneel in andere beroepen en sectoren dan mannen. Op theoretische gronden kan worden verondersteld dat kapitaalintensieve beroepen en sectoren minder mogelijkheden bieden om als zzp'er aan de slag te gaan dan beroepen waarbij je slechts een tafel, een stoel en een laptop met internetverbinding nodig hebt om aan het economisch verkeer deel te nemen. Maar nog steeds blijken juist mannen in die kapitaalintensieve sectoren oververtegenwoordigd te zijn, terwijl veel vrouwen in de kapitaal-extensieve commerciële en niet-commerciële dienstverlening werken, waar het relatief eenvoudig is om je eigen bedrijfje te beginnen. Waar nog minder zicht op bestaat, is in hoeverre verschillen in de bereidheid om risico te nemen en de mogelijk op dit punt bestaande verschillen tussen mannen en vrouwen een rol spelen bij het aangaan van het avontuur van het zzp-schap. Gelet op de – sterk overeenkomende – scores van mannen en vrouwen bij motieven als behoefte aan meer autonomie en een nieuwe uitdaging (zie figuur 3) lijkt ook dit niet bij voorbaat een succesvolle verklaring. Wel zou een rol kunnen spelen dat voor mannen een positie als zzp'er veel vaker de enige optie was om inkomen te verwerven dan voor vrouwen. Dit kan te maken hebben met hun eigen perceptie van de traditionele rol als kostwin-

Figuur 3. Motieven om zzp'er te worden in Nederland, naar geslacht

Bron: Survey Self-Employment, 2014.

ner, maar bijvoorbeeld ook met maatschappelijke druk of pressie van de zijde van uitkeringsinstanties. Voor veel vrouwen is het voltijd moederschap nog altijd een legitieme optie, zeker als de kinderen jong zijn. Anderzijds is het aandeel mannen dat dit motief aanvoert nu ook weer niet zo groot dat dit het volledige verschil tussen de aandelen zzp'ers onder mannen en vrouwen zou kunnen verklaren. Ondanks dat we dus steeds meer weten over zzp'ers weten we nog niet genoeg als het gaat om de verschillen tussen man en vrouw.

Joop Schippers, Universiteit Utrecht en NIAS, Amsterdam, e-mail: j.j.schippers@uu.nl

Wieteke Conen, Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies, e-mail: w.s.conen@uva.nl

Chantal Remery, Universiteit Utrecht, e-mail: c.remery@uu.nl

LITERATUUR:

- Conen, W.S. en J.J. Schippers (2017), De invloed van startmotieven op de financiële situatie en arbeidstevredenheid van zzp'ers. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 33 (3), pp. 250-268.
- Conen, W.S. en J.J. Schippers (2019), *Self-employment as precarious work. A European perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
- OESO (2019), *Employment Outlook 2019: The Future of Work*, Parijs: OESO.
- Remery, C. en J.J. Schippers (2019), *Satisfied@Work. Differences between self-employed and employees in the European Union*. Research paper Universiteit Utrecht.

Foto: FaceMePLS/Flickr

Foto: Giulio Gigante / Flickr

Blauwe zones: de heilige graal van gezond ouder worden

Nieuw demografisch onderzoek stuitte per toeval op een aantal kleine gebieden waar mensen zeer oud worden. Met deze ontdekking hebben onderzoekers een rijke bron aan data om het raadsel van hoe je gezond oud kunt worden onder de loep te nemen.

Het waren de demografen Michel Poulain, Anne Herm en Gianni Pes die ontdekten dat er gebieden op aarde zijn waar mensen uitzonderlijk lang leven. In hun onderzoek naar de regionale spreiding van de zeer oude bevolking raadpleegden zij bevolkingsregisters, waarbij alle honderd-plussers werden geïdentificeerd met een blauwe viltstift. Zo ontdekten zij, min of meer bij toeval, dat in een aantal relatief kleine gebieden zeer hoge concentraties superouders voorkomen. De 'Blauwe Zones' waren geboren. Wat begon als 'bijvangst' van hun onderzoek naar veroudering op Sardinië, werd al snel een studiedoel op zich, en in de volgende jaren werden meer van deze 'hotspots' van de lange levensduur ontdekt. Op Sardinië, dat al bekend stond om zijn hoge concentraties ouderen, gaat het vooral om mannen in de dorpjes Ogliastra en Barbagia di Sèulo. Ook elders in de wereld zijn het vaak kleine eilandgemeenschappen die goed scoren als het om de levensduur gaat: Okinawa in Japan (vooral vrouwen), Ikaria in Griekenland, Öland in Zweden, en het schiereiland Nicoya in Costa Rica behoren tot de Blauwe Zones. Maar het zijn niet alleen eilanden of afgelegen berggebieden; ook de tamelijk geïsoleerd levende gemeenschap van Zevendedagsadventisten in Loma Linda, Californië, is zo'n hotspot. En ongetwijfeld zal deze lijst nog groeien, waarbij het

goed is om op te merken dat het bij de Blauwe Zones om verifieerbare, in bevolkingsregisters opgetekende leeftijden gaat.

Natuurlijk spreken de Blauwe Zones tot de verbeelding. Wie is er immers niet geïnteresseerd in het geheim van een lange levensduur! In het voetspoor van de demografen trokken tal van medisch-gerontologische, voedings-, bewegings- en andere wetenschappers naar de hotspots, op zoek naar de heilige graal van het verouderingsonderzoek. Het onderzoeken van lange levensduur op populatieniveau door gebieden met oude bevolkingen te bestuderen vergroot de kans om gemeenschappelijke kenmerken op te sporen die alle betrokkenen hebben meegemaakt of waar zij aan zijn blootgesteld. Maar zoals gebruikelijk in dit soort onderzoek, was er daarbij geen sprake van een 'smoking gun' of een 'silver bullet', ofwel één doorslaggevende oorzaak. Het gaat om een samenspel van factoren, zoals het relatieve isolement van deze gemeenschappen waardoor een traditionele levensstijl behouden blijft, met hechte sociale verbanden en intensieve ondersteuning vanuit de familie en de gemeenschap. Een en ander gecombineerd met de voordelen van de moderne ontwikkeling zoals gezondheidszorg, hygiëne en welvaart. Fysieke activiteiten die in het dagelijkse leven zijn ge-

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Nico van Nimwegen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Jaap Oude Mulders, redacteur Fanny Janssen (RUG), redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Druk	Koninklijke Van der Most
Opmaak	www.up-score.nl

integreerd en ook op hoge leeftijden (boven de 80 jaar) doorgaan, zoals activiteiten in en om het huis en op het land, spelen een belangrijke rol. Daarnaast wijzen de onderzoekers ook op het consumeren van lokaal geproduceerd, veelal plantaardig, voedsel als bron van gezond ouder worden.

Nico van Nimwegen, NIDI, KNAW en Rijksuniversiteit Groningen,
e-mail: nimwegen@nidi.nl

LITERATUUR:

- Poulain, M., A. Herm en G. Pes (2013), The Blue Zones. Areas of Exceptional Longevity Around the World. *Vienna Yearbook of Population Research*, 11, pp. 87-108.